

ارایه مدل کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی

^۱ حمید مرتضوی

^۲ بدری شاه طالبی

^۳ فریبا کریمی

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۲۵

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۰۴/۱۵

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارایه مدل کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی به سنت پژوهش کیفی با رویکرد تحلیل محتوا انجام شد. محیط پژوهش، شامل منابع دست اول بانکهای اطلاعاتی علمی معتبر در حوزه مطالعات کیفیت زندگی دانشگاهی که مقالات خارجی در فاصله ی زمانی سال های ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۹ و مقالات داخلی در فاصله زمانی سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ نمایه شده. ابزار مصاحبه از جامعه آماری اعضای هیات علمی و روش نمونه گیری هدفمند در دسترس است، پس از کد گذاری و دسته بندی ۷۴ سوال اولیه، روایی محتوایی آنها به دو روش، کیفی (نظر ۱۰ نفر از متخصصان) و کمی (بررسی میزان توافق هر سوال با استفاده از ضریب روایی محتوایی CVR) انجام شد. بعضی سوالات که روایی آنها پایین بود حذف و نهایتاً ۶۲ سوال مورد تایید قرار گرفت. با استفاده از ضریب هولستی، پایایی پرسشنامه ۰/۹۱ برآورد شد. تجزیه و تحلیل داده ها با روش تحلیل محتوای با رویکرد استقرایی نشان داد چهار مولفه محتوای آموزشی، فرصت های یادگیری، ارزشیابی و خدمات آموزشی از عوامل تشکیل دهنده کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی هستند. با توجه به اهمیت نقش دانشجویان در پیشبرد اهداف جامعه و مدیریت آینده کشور و نیز اهمیت کیفیت زندگی دانشگاهی آنان به عنوان عاملی مهم در موفقیت دانشگاهها در انجام مأموریت خود؛ توجه و بکارگیری ملاکهای ارائه شده در مدل پیشنهادی برای تصمیم گیرندگان میتواند یکی از راههای بهبود کیفیت زندگی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی باشد.

واژگان کلیدی: ارزشیابی، تسهیلات آموزشی، خدمات آموزشی، دانشجویان، فرصت های یادگیری، کیفیت زندگی دانشگاهی و محتوای آموزشی

---

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران،
Amar.pajoheshco@gmail.com

^۲ دانشیار گروه مدیریت آموزشی دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)
b_shahtalebi2005@yahoo.com

^۳ دانشیار گروه مدیریت آموزشی دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران
faribakarimi2005@yahoo.com

مقدمه

اصطلاح کیفیت از زندگی (QOL) تعاریف متعددی دارد. کیفیت از زندگی به صورت رضایتمندی از زندگی درک شده توسط فرد یا بهزیستی عمومی تعریف شده است. این اصطلاح بویژه مربوط به میزان قضاوت فرد در مورد کیفیت زندگی عمومی است که از رضایت یا عدم رضایت از جنبه های مهم زندگی از دیدگاه یک فرد نشأت می گیرد (دینر^۱، ۱۹۸۵، نوزبوم^۲ و همکاران^۳، ۱۹۹۳، نوردن فلت^۳، ۱۹۹۳، رن^۴، ۲۰۰۹).

در دهه های اخیر، به دنبال ناکارآمدی رویکردها و راهبردهای توسعه ای با محوریت رشد اقتصادی، وجوه اجتماعی توسعه، به نحوی مورد توجه محافل دانشگاهی و مراکز سیاست گذاری عمومی قرار گرفته است و به تدریج مفاهیم و سازه های جدیدی مانند کیفیت زندگی جای خود را در بحث های نظری و مطالعات تجربی پیدا کرده است (صادقی، ۱۳۸۹). دوره زندگی دانشجویی در سراسر جهان سرشار از پویایی، تحول طلبی، نوآوری و مجموعه تعاملاتی است که نهایتاً به توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه می انجامد. در این دوره، پویایی بیشتری از این گروه های سنی و صنفی متبلور می گردد. در حالی که روش زندگی دانشجویان تحت تأثیر عواملی چون دانش جدید، دستیابی به تحقیق و توسعه، و علم و فناوری رو به تغییر است، کیفیت زندگی آن ها نیز تغییر می کند (کستلس^۵، ۱۹۹۶) اصطلاح کیفیت از زندگی (QOL) تعاریف متعددی دارد. بررسی کیفیت زندگی دانشگاهی^۶ از جمله مباحث نوینی است که در مطالعات کیفیت زندگی مورد توجه قرار گرفته می گیرد. سیرجی و همکاران^۷ (۲۰۰۷) برای اولین بار مفهوم کیفیت زندگی دانشگاهی را بر اساس تئوری تسری بعنوان رضایت از زندگی در دوران دانشجویی تعریف کردند. مطالعات قبلی بیشتر متمرکز بر سنجش کیفیت زندگی دانشجویان بر ابعاد متفاوتی متمرکز بوده است. به عنوان مثال این مطالعات بر رضایت ذهنی از زندگی، رضایت از امکانات دانشگاه و یا جنبه های اجتماعی زندگی استوار بوده است (چاه^۸، ۲۰۰۳). در حالی که سیرجی و همکاران (۲۰۰۷) برای اولین بار کیفیت زندگی دانشگاهی را به عنوان رضایت از زندگی دانشگاهی در دوران دانشجویی و بر اساس تئوری تسری تعریف نموده و برای سنجش آن نیز مقیاس ویژه ای را طراحی نمودند. آنها کیفیت زندگی دانشگاهی را به صورت رضایتمندی از زندگی عمومی تعریف کردند که دانشجویان در دانشگاه احساس می کنند. (لاو^۹، ۲۰۰۰) به ارزیابی کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان بر اساس عملکرد آموزشی و انتظارات دانشجویان پرداخت. اگر چه این مطالعات از لحاظ تعریف کیفیت، ریشه شناسی، ابعاد، مولفه ها و نیز استانداردهای اندازه گیری بسیار متفاوت می باشند اما همگی بر این باورند که بررسی ادراک دانشجویان از تجارب دانشگاهی شان در تعیین کیفیت زندگی

¹ Diener, E

² Nussbaum, M

³ Nordenfelt, L

⁴ Ren, W

⁵ Castells, M

⁶ Quality of College Life

⁷ Sirgy, M. J

⁸ Cha/K.H.

⁹ Low, L

دانشجویی نقش کلیدی ایفا می کند (رابرتز و کلیفتون، ۱۹۹۲، لائو، ۲۰۰۰، کوهن و همکاران^۱، کلیفتون و همکاران ۲۰۰۴، سیرجی و همکاران ۲۰۰۷، یو و لی ۲۰۰۸). در این حالت کیفیت بر اساس تفاوت بین انتظار و عملکرد خدماتی یا به عبارت دیگر، ارزش درک شده در مقابل عملکرد درک شده، از دیدگاه دانشجویان ارزیابی شده است. (یو و لی ۲۰۰۸) از این حالت با عنوان ناسازگاری درک شده بین انتظار و پیشرفت نام می برند. سیرجی و همکارانش (۲۰۰۷) QUL را همبستگی مثبت و معنادار رضایتمندی دانشجویان با ابعاد آموزشی و رضایتمندی دانشجویان با ابعاد اجتماعی تعریف کردند که این دو به نوبه خود از طریق رضایتمندی از خدمات و تسهیلات دانشگاهی شناسایی شده بودند. یو و لی (۲۰۰۸) به توسعه مدل سیرجی از طریق تعریف QUL در چهارچوب رضایتمندی از نیازها و توازن عاطفی پرداختند و با تایید مدل وی بیان کردند که خدمات آموزشی، خدمات اجرایی و امکانات دانشگاهی تاثیر مثبت بر QUL دارند.

محققان استدلال می کنند که رضایت بیشتر از جنبه های تحصیلی زندگی دانشجویی (به عنوان مثال، دانشکده، روش های تدریس، محیط کلاس درس، تکالیف دانشجویی، شهرت دانشگاهی و تنوع تحصیلی) و همچنین رضایت بیشتر از جنبه های اجتماعی دانشگاه (به عنوان مثال، مسکن در محوطه دانشگاه، برنامه های بین المللی و خدمات، کانون ها و احزاب، ورزش ها و فعالیتهای فرهنگی و تفریحی)، باعث رضایت بیشتری از زندگی دانشگاهی میشود. نتایج حاصل از مطالعات، اعتبار علمی (پیش بینی شده) معیارهای مربوط را نشان میدهد. مدل QCL نیز ساختار دیگری را شامل می شود، یعنی رضایت از امکانات دانشگاه (مانند فروشگاه کتاب، مخابرات و مرکز تفریحی) و خدمات اساسی (به عنوان مثال خدمات کتابخانه، خدمات حمل و نقل و پارکینگ، خدمات بهداشتی). محققان فرض کردند که رضایت از امکانات و خدمات اساسی بر رضایت جنبه های علمی و اجتماعی زندگی دانشجویی تأثیر می گذارد که به نوبه خود، در تعیین QCL موثر است. رضایت از امکانات و خدمات دانشکده به عنوان یک معیار شامل ابعاد زیر است: رضایت از خدمات کتابخانه، رضایت از خدمات حمل و نقل و پارکینگ، رضایت از خدمات بهداشتی، رضایت از کتابفروشی، رضایت از ارتباطات مخابراتی و رضایت از مرکز تفریحی (سیرجی و همکاران، ۲۰۱۰).

در تحقیقی درباره توسعه و اعتبارسنجی یک سنجش بهزیستی به عنوان کیفیت زندگی دانشگاهی، شاخص های مربوط به خدمات، تسهیلات و محیط ارائه شده است. همچنین، الگویی مفهومی برای سنجش و تبیین کیفیت زندگی با مولفه های رضایت از جنبه های آموزشی، رضایت از تسهیلات و خدمات و رضایت از جنبه های اجتماعی، ارائه داده اند. در این الگو، کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان متأثر از رضایت از خدمات آموزشی و جنبه های اجتماعی نظام دانشگاهی معرفی شده و رضایت از خدمات آموزشی و بعد اجتماعی را نیز متأثر از تسهیلات و خدمات می داند (سیرجی و همکاران، ۲۰۰۷).

¹ Cohen,E

رضایت دانشجویان دانشگاه های اسپانیا متأثر از عوامل بسیاری نظیر کارکنان آموزشی، روش های تدریس و نحوه ارائه دروس آموزشی بوده است و اعضای هیات علمی بیشترین نقش را در رضایتمندی و ماندگاری دانشجویان دارند (ناوارو همکاران^۱، ۲۰۰۵).

پژوهش حاضر با هدف شناسایی مولفه های کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی، تلاش دارد مؤلفه های مطرح شده را عرضه و الگوی مناسب را طراحی نماید.

روش شناسی تحقیق

. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر نوع داده ها، کیفی است. این پژوهش با هدف شناسایی مولفه های کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته (مصاحبه از اعضای هیات علمی و خبرگان در حوزه پژوهش) و همچنین مقالات خارجی مندرج در پایگاه های بین المللی الزویر، ساینس دایرکت، امرالد، پروکوئست و اشپرینگر در فاصله ی زمانی سال های ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۹ و مقالات داخلی در فاصله زمانی سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ که در حوزه مطالعات کیفیت زندگی دانشگاهی نمایه شده، استفاده شده است. برای شناسایی افراد صاحب نظر جهت مصاحبه از روش هدفمند ملاک محور استفاده شد. محقق ابتدا نمونه اولیه (به صورت هدفمند و در دسترس) را انتخاب می کند و نمونه ها، افراد دیگر را انتخاب می کنند (مومنی راد و همکاران، ۱۳۹۲). برای انجام دادن مصاحبه، پژوهشگر راهنمایی تدوین کرد که ضمن توضیح مختصر اهمیت کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی و اهمیت دیدگاه های مصاحبه شونده به او اطمینان داده شد که هویتش مخفی خواهد ماند. این راهنما در اختیار مصاحبه شونده قرار گرفت و زمان مصاحبه تعیین شد. از مصاحبه شونده ها خواسته شد دیدگاه خود را درباره شناسایی مولفه های کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی بیان کنند و مصاحبه ها ضبط شدند و پژوهشگر ضمن اختصاص یک کد به هر مصاحبه، محتوای آن را مکتوب کرد. بنابراین مصاحبه و انتخاب مصاحبه شونده ها تا جایی ادامه یافت که کفایت و اشباع داده ها صورت گرفت و ادامه مصاحبه جدیدی را در اختیار نگذاشت. در نهایت با ۱۵ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد. اشباع نظری وضعیتی است که در آن هیچ داده بیشتری که پژوهشگر بتواند به وسیله آن ویژگی های مقوله را گسترش دهد یافت نمی شود (گلسر^۲، ۲۰۱۷).

جهت گردآوری داده های کتابخانه ای به منظور تجزیه و توصیف متون و ایجاد مفهوم اولیه، در حجم نمونه به تعداد ۳۲ عنوان مقاله به روش نمونه گیری هدفمند انجام شد.

در پژوهش حاضر، جهت کنترل اعتبار یافته های حاصل از مصاحبه از بازبینی توسط مشارکت کنندگان استفاده شد. اشکالات جزئی رفع و موارد دارای ابهام شفاف سازی شد. بدین وسیله محققان فرصت لازم را برای بهبود دقت علمی مطالعه پیدا کردند. در پژوهش حاضر نیز از روش مثلث سازی محقق استفاده شد. بدین ترتیب که پژوهشگر مصاحبه های

¹ Navarro, M. M.; Iglesias, P. M.; & Torres, R. P

² Glaser, B. G. & Strauss, A

ضبط شده را پس از مکتوب کردن و کد گذاری و تحلیل در اختیار مشاور و راهنمای پژوهش قرار داد و آن ها به تحلیل و تفسیر یافته ها پرداختند و از این مجموعه دادهایی معتبر تر استخراج شد.

لازم به ذکر است که شناسایی مفهوم مورد مطالعه در متن به روش استقرایی انجام پذیرفته است. پس از جمع آوری داده ها از طریق مصاحبه و کتابخانه ای، کدگذاری و دسته بندی داده ها انجام شد. روایی محتوایی آن به دو روش، کیفی (نظر ۱۰ نفر از متخصصان مدیریت آموزشی و علوم تربیتی) و کمی (بررسی میزان توافق هر سوال با استفاده از ضریب روایی محتوایی CVR) انجام شد. با استفاده از ضریب هولستی پایایی مضامین ۰/۹۱ برآورد شد. پس از آن مفاهیم مشتمل بر ۴ مفهوم تسهیلات آموزشی (محتوای آموزشی، فرصت های یادگیری، ارزشیابی و خدمات آموزشی) ترسیم شد.

یافته ها

داده های مورد نیاز برای این پژوهش با بهره گیری از شیوه تحلیل کیفی، و بررسی متن مصاحبه ها و مقالات و یافتن جملات مرتبط با کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی و طبقه بندی و فشرده سازی آنها، مقوله ها و سپس، بر اساس تشابه مقوله ها، مفهوم فرعی و در پایان مفهوم اصلی کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی بدست آمد. پس از بررسی، در نهایت ۶۲ مقوله و ۴ مفهوم فرعی حاصل شد که نتایج آنها در جدول ۱ می آید. مطابق نتایج پژوهش حاضر، طبقه بندی جدید عوامل موثر بر کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی بر اساس اظهارات صاحب نظران و مقالات کتابخانه ای حاصل شد که عبارتند از محتوای آموزشی، فرصت های یادگیری، ارزشیابی و خدمات آموزشی بود. برای مشخص شدن روایی محتوایی از نظر متخصصان در مورد میزان توافق محتوای ابزار اندازه گیری با هدف پژوهش، استفاده شد. برای این منظور دو روش کیفی و کمی در نظر گرفته شد. در بررسی کیفی محتوا، پژوهشگر از متخصصان درخواست نمود تا بازخورد لازم را در ارتباط با ابزار ارائه دهند که براساس آن موارد اصلاح شدند. برای بررسی روایی محتوایی به شکل کمی، از ضریب نسبی روایی محتوایی استفاده گردید. برای تعیین این ضریب از متخصصان درخواست شد تا هرگویه را بر اساس طیف سه قسمتی «موافق» «اصلاح» و «مخالف» بررسی نمایند. اگر مقدار محاسبه شده مطابق جدول ضریب توافق برای ۱۰ نفر از مقدار ۶۲/۰ در جدول بزرگتر باشد اعتبار محتوای آن گویه پذیرفته میشود. با توجه به محاسبه مقدار ضریب نسبی روایی محتوایی برای تک تک گویه ها، ۱۲ گویه به دلیل پایتتر بودن از مقدار ۶۲/۰، حذف گردیدند و در نهایت تعداد گویه ها از ۷۴ به ۶۲ گویه کاهش یافت.

جدول ۱: مفهوم های فرعی و مقوله های مربوط به مفهوم تسهیلات آموزشی

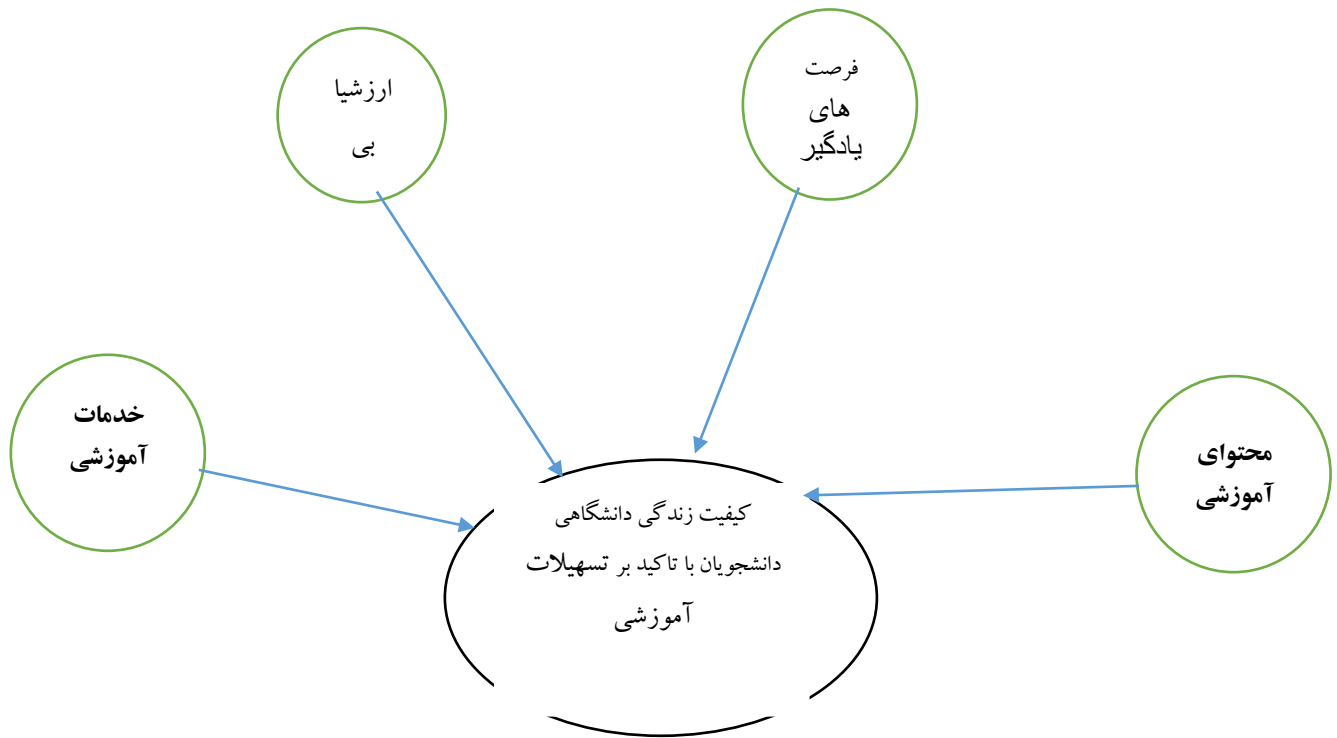
مفهوم فرعی	مقوله	مفهوم فرعی	مقوله
محتوای آموزشی	تناسب محتوای آموزشی و نیاز، تاکید بر آموزش مقررات و قواعد زندگی اجتماعی ایجاد ارتباط بین محتوا و واقعیت های زندگی، تلفیق محتوا با چشم انداز های بین المللی استفاده از سناریوهای جذاب در یادگیری، مناسب بودن سطح دشواری تکالیف، استفاده از روشهای پیام دهی ضمنی، ایجاد فضای طرح پرسش، آماده سازی دانشجویان برای رویارویی با واقعیت، توسعه دهنده دیدگاه کل گرایانه، توسعه دهنده قضاوت های آگاهانه، پایش و کنترل اخلاقی، توانمندی در ایجاد وضعیت های چالش برانگیز	فرصت های یادگیری	برانگیختن دانشجویان برای پژوهش فعالانه ایجاد زمینه برای رشد تفکر و سواد انتقادی فراهم کردن فرصت یادگیری معکوس فراهم کردن فرصت برای برخورداری از روحیه علمی ایجاد زمینه برای احتراز از پذیرش کلیشه ای فراهم کردن و ایجاد علاقه به تجربه زایی تقویت سیستم توانمند سازی دانشجو واگذاری حق انتخاب واحد درسی به دانشجو
ارزشیابی	استفاده از سیستم های ارزشیابی جامع تاکید بر ارزشیابی در طول دوره اندازه گیری قابلیت های دانشجو توجه به دانش قبلی فراگیران توجه به جنبه های رفتاری و قابل مشاهده عملکرد توجه به جنبه های رفتاری پنهان دانشجویان ارزشیابی دانشجویان در پردازش، تحلیل و تولید دانش ارزشیابی دانش صریح و ضمنی اجتناب از مقایسه	خدمات آموزشی	وجود آزمایشگاه های شبانه روزی وجود کتابخانه های عمومی و تخصصی در دانشکده ها غنی سازی انجمن های علمی دانشجویی وجود امکانات آموزشی دانشجویان با نیازهای خاص وجود مراکز مشاوره تحصیلی تجهیز دانشکده ها به دفاتر مطالعه گروهی ارائه خدمات تایپ و تکثیر

<p>امکان ارائه خدمات آنلاین کتابخانه ای وجود منابع آموزشی به زبانهای مختلف سفارش پذیر کردن کتب مورد نیاز طراحی فرصت های مطالعاتی دانشجویان تدارک کارگاههای ویژه علمی طراحی واحدهای مجازی در دانشگاههای برتر دنیا تشویق دانشجویان برتر آموزشی اعزام دانشجویان به مسابقات علمی خارج از کشور تدارک بورسیه تحصیلی برای دانشجویان وجود بخشهای بالینی رشته های مرتبط وجود بیمارستانهای آموزشی وابسته به دانشگاه وجود مراکز آگاهی بخشی در حوزه ثبت اختراع ، تولید محتوا و .. تدارک دوره های کارآموزی درون دانشگاه ارائه خدمات آموزشی از راه دور استفاده از میزهای اختصاصی برای هر دانشجو در کلاس درس برخورداری از ای پد و اپلیکیشن های آموزشی ارائه تسهیلات ویژه برای</p>		<p>تاکید بر تکالیف واقعی و اصیل تاکید بر سنجش عملکردی</p>	
--	--	---	--

نخبگان علمی اجرای دقیق تقویم آموزشی وجود کلاس های مهارت زایی وجود لابراتور زبان در دانشگاه وجود نشریات علمی در کتابخانه وجود تجهیزات مرتبط با برگزاری ویدیو کنفرانس ها			
---	--	--	--

در مقالات و کتب مختلف، مفهوم کیفیت زندگی دانشگاهی با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی از زوایای متفاوتی مورد بررسی قرار گرفته بود. با بررسی هر یک از منابع و مصاحبه به تعداد ۷۴ مقوله بدست آمد. پژوهشگر با این تعداد مقوله به اشباع نظری رسید. در بررسی پژوهش های مختلف، مفاهیم حاوی کیفیت زندگی دانشگاهی با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی، در ۴ مولفه خدمات آموزشی، ارزشیابی، فرصت های یادگیری و محتوای آموزشی حاصل شد. با توجه به محاسبه مقدار ضریب نسبی روایی محتوایی برای تک تک گویه ها، ۱۲ گویه به دلیل پایینتر بودن از مقدار ۰/۶۲، حذف گردیدند و در نهایت تعداد گویه ها از ۷۴ به ۶۲ گویه کاهش یافت. مدل تدوین شده مورد نظر در قالب پرسشنامه به ۱۰ نفر از متخصصان مدیریت آموزشی و روان شناسی عرضه شد و پس از دو راند رفت و برگشت و اجماع بیش از ۸۰ درصد از خبرگان و متخصصان، مدل مفهومی نهایی مطابق شکل ۱ استخراج شد

بحث و نتیجه گیری

دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی از جمله سازمان های مهم محسوب می شوند که نقشی استراتژیک در پیشبرد اهداف کشور دارند. به همین منظور، از دانشگاه ها انتظار می رود به تولید دانش پرداخته و به تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد مورد نیاز کشور همت گمارند. چراکه، دانشگاه را می توان مبدأ تحولات در هر کشوری در نظر گرفت؛ به شرطی که دانشگاه، این ظرفیت را در خود ایجاد کرده باشد. با این توصیف، مهم ترین سرمایه های هر دانشگاهی دانشجویان آن است (طهماسبی، قلی پور و جواهری زاده، ۱۳۹۱) نگاه به تحولات نظام آموزش عالی کشور در دو دهه گذشته از نظر جمعیت دانشجویان حاکی از رشد کمی و عدم توجه کافی به کیفیت دانشگاه ها و بهبود ارتقای آن بوده است. بنابراین، بهبود و ارتقای کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی مستلزم سازوکارهای مناسب است. هدف پژوهش حاضر شناسایی مولفه های کیفیت زندگی دانشگاهی با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی است. مدل به دست آمده نشان می دهد که مولفه های خدمات آموزشی، ارزشیابی، فرصت های یادگیری و محتوای آموزشی از عوامل تشکیل دهنده کیفیت زندگی دانشجویان با تاکید بر بعد تسهیلات آموزشی هستند.

در مورد مولفه محتوای آموزشی می توان گفت در سال های اخیر موضوع کیفیت آموزش و تدریس از مباحث مهم در نظام های آموزشی دیده شده و تغییر و تحولات سریع جهانی، از دهه های پایانی قرن بیستم به بعد به زندگی انسان چهره ای تازه بخشیده است. با مشاهده این شرایط، اکثر اندیشمندان اظهار داشته اند بهترین مسیر پیشرفت جوامع، حرکت در مسیر توسعه دانش محور است و نخستین گام برای این حرکت تلاش برای تبدیل شدن به جامعه یادگیری است. جامعه ای که افراد آن پیوسته در حال یادگیری باشند و قابلیت رقابت پذیری و سازگاری خود را افزایش دهند (کریمی، شریف، مصطفی ۱۳۹۳) جوامع بشری با انتخاب یادگیری مادام العمر به عنوان بهترین راه توسعه نظام های آموزشی؛ به ویژه آموزش عالی را با چالش های جدیدی مواجه ساخته و خواستار توجه آنها به اهداف و به کارگیری راهبردهای جدیدی هستند که رفع نیاز به ادامه یادگیری را برای هر فرد امکان پذیر و تحقق جامعه یادگیری را ممکن سازند. علاوه بر چالش جامعه یادگیری، آموزش عالی بر اثر عواملی مانند کاهش کیفیت آموزش و عدم تناسب آنها با نیازهای دانشجو و جامعه با چالش های زیادی روبرو بوده است. لذا بسیاری از صاحب نظران اعلام داشته اند، در پاسخ به این چالش ها آموزش عالی برای ارتقای کیفیت فرصت های یادگیری، باید در برنامه های درسی جهت گیری نوینی را دنبال کند. (کناپر و کروپلی^۱، ۲۰۰۰) و (وان درزی^۲، ۲۰۰۶) نتیجه گرفته اند اصلاح و تغییر همه عناصر برنامه درسی آموزش عالی با هدف ایجاد جامعه یادگیری یک ضرورت است. بخشی از این تغییر، مربوط به عنصر محتواست. در فرآیند برنامه ریزی درسی، انتخاب محتوا همواره از حساسیت و اهمیت ویژه ای برخوردار است، زیرا نخستین گام در تلاش برای زمینه سازی تحقق هدف هاست. علاوه بر این، تصمیم گیری درباره محتوا باید با توجه به غایات و وسایل در دسترس انجام گیرد و جنبه های مختلف آن منطقی و مدلل انتخاب شود. علاوه بر این، طبق اصل «جامعه پذیر کردن» در معنای وسیع آن آموزش عالی باید زمینه های لازم برای آشنایی با نقش های خود در جامعه، آموختن میراث فرهنگی جامعه و تحلیل نقاط قوت و ضعف این میراث را فراهم سازد. (ناوارو همکاران، ۲۰۰۵) در تحقیقی رضایت دانشجویان از دانشگاه های اسپانیا را متأثر از عوامل بسیاری نظیر کارکنان آموزشی، روش های تدریس و نحوه ارائه دروس آموزشی بوده است و اعضای هیات علمی بیشترین نقش را در رضایتمندی و ماندگاری دانشجویان دارند. همچنین در مطالعه (مای، ۲۰۰۵) عوامل موثر بر کیفیت زندگی دانشجویان را محتوای دروس، تخصص و علاقه اعضای هیات علمی، کم و کیف دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات، مشخصات مدرک تحصیلی در امکان کارایی و اشتغال معرفی کرده است که با نتایج تحقیق مطابقت دارد.

در مورد مولفه فرصت های یادگیری براساس نتایج تحقیق می توان اذعان داشت که دانشگاه از طریق ایجاد زمینه برای رشد تفکر و سواد انتقادی، فراهم کردن فرصت یادگیری معکوس، فراهم کردن فرصت برای برخورداری از روحیه علمی و فراهم کردن و ایجاد علاقه به تجربه زایی می تواند، فرصت هایی را برای دانشجویان ایجاد نماید که ضمن توسعه کمی فرصت های یادگیری، برای ارتقای کیفی این فرصت ها نیز اقدام کنند و برنامه هایی را به منظور پرورش یادگیرنده مادام العمر مطابق با اصول یادگیری مادام العمر بازنگری و تدوین نمایند. دانشگاه می تواند، فرصت های یادگیری در سراسر دوران زندگی را برای دانشجویان فراهم کند تا هر فرد با این انگیزه به یادگیری بپردازد که خود و جامعه اش را به کمال

¹ Knapper, Ch. and Croply, A.J

² Van Der Zee, H

برساند. این افراد باید در فعالیت‌های اقتصادی مشارکت فعال داشته باشند تا علاوه بر ارتقای زندگی فردی، در توسعه اقتصادی جامعه سهم شوند. شکی نیست، در کشور ما نیز مهمترین بخش جامعه که باید تلاش در این زمینه را به طور جدی دنبال کند نظام آموزشی به ویژه آموزش عالی است و در میان موسسات آن، دانشگاه‌ها نقش مهمی دارند. در مورد مولفه ارزشیابی می‌توان گفت ارزشیابی به منظور تکمیل یادگیری‌ها و مشخص نمودن پیشرفت‌ها و بهتر شدن‌ها انجام می‌پذیرد. انسان در مراحل مختلف زندگی خواسته و ناخواسته آزمون‌های پی در پی را پشت سر می‌گذارد. ارزشیابی، جان‌مایه و مرکز هر گونه تصمیم‌گیری آموزشی است و آموزش بدون ارزشیابی و بازخورد، امری عقیم و ناکامیاب است. ارزشیابی یادگیری اغلب یکی از مشکل‌ترین و وقت‌گیرترین جنبه‌های آموزشی بوده و تاثیر فراوان آن در نحوه مطالعه دانشجویان آشکار است اطمینان از معنی‌دار بودن یادگیری، ارتقای انگیزش فراگیران و انجام درست تدریس جز با ارزشیابی امکان‌پذیر نخواهد بود؛ از این رو می‌توان گفت که ارزشیابی موثرترین وسیله یادگیری است. در نظام آموزش عالی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی با روش‌ها و ابزارهای متنوعی انجام می‌گیرد، اما نکته مهم در این زمینه اندازه‌گیری دقیق دانش و مهارت‌هایی است که در چارچوب اهداف یک ماده درسی یا کل دوره قرار دارد. از این رو انتخاب روش ارزشیابی و نحوه طراحی سئوالات آزمون باید به گونه‌ای باشد که به‌طور مشخص آن دسته از مطالب و آموخته‌هایی را مورد سنجش قرار دهد که طی فرآیند آموزش از استاد یا محیط آموزش به فراگیران انتقال یافته است (زارع، حسن؛ فخرزاد، ۱۳۹۲)

در مورد تسهیلات آموزشی می‌توان گفت گسترش کمی نظام آموزش عالی بدون توجه به کیفیت، پیامدهای نامطلوبی به همراه خواهد داشت. دانشجویان مشتریان اصلی دانشگاه‌ها هستند و تعیین ادراک و انتظار آنها از کیفیت خدمات آموزشی می‌تواند اطلاعات با ارزشی در اختیار برنامه ریزان جهت ارتقای کیفیت خدمات آموزشی قرار دهد. وجود کتابخانه‌های عمومی و تخصصی در دانشکده‌ها، غنی‌سازی انجمن‌های علمی دانشجویی، وجود امکانات آموزشی دانشجویان با نیازهای خاص، وجود مراکز مشاوره تحصیلی، امکان ارائه خدمات آنلاین کتابخانه‌ای، وجود منابع آموزشی به زبانهای مختلف، طراحی فرصت‌های مطالعاتی دانشجویان و تدارک کارگاه‌های ویژه علمی از جمله خدمات آموزشی می‌باشند که موجب افزایش کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان می‌گردد (قاسم زاده علیشاهی، مهدیون، زارع زاده، آرغده، ۱۳۹۵).

سپاسگزاری

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان) است. لذا بدینوسیله از کلیه اساتید دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان) و دانشگاه شهید باهنر کرمان که با صبر و حوصله در تکمیل پرسشنامه‌ها همکاری کردند و همچنین سایر افرادی که به‌نوعی در اجرای این پژوهش ما را یاری رساندند تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

منابع فارسی

- راد، مومنی و همکاران. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج. فصلنامه اندازه گیری تربیتی، ۴(۱۴)، ۱۸۷-۲۲۲.
- رزاقی، ف. ج. گ. ا. م. (۱۳۹۰). فرصتها و ایده‌های کارآفرینی تحلیل و ارزیابی محیطی. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- رضایانی، ع.، مادوانی، ع. ن. (۱۳۹۲). ارتباط بین هوش هیجانی، آمادگی جسمانی و کیفیت زندگی دانشجویان. پژوهش های کاربردی در مدیریت ورزشی، ۲(۲)، ۸۵-۹۸.
- زارع، خ. و حسن، فخرزاد. (۱۳۹۲). تلفیق مدیریت مشارکتی و سیستم های فازی برای ارزیابی عملکرد آموزشی دانشجویان. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۱۹(۳)، ۲۳-۴۰.
- صادقی، ع. (۱۳۸۹). کیفیت زندگی؛ شاخص توسعه اجتماعی. مجله کتاب ماه علوم اجتماعی، ۳۴، ۲۹.
- قاسم زاده علیشاهی، ابوالفضل. مهدیون، روح اله. زارع زاده، پریسا. آرغده، فاروقه. (۱۳۹۵). ادراک دانشجویان از کیفیت خدمات آموزشی در دانشگاه علوم پزشکی تبریز. گام های توسعه در آموزش پزشکی: ش (۱) ۱۳: ۴۸-۴۱.
- کریمی، شریف، مصطفی، م. چالش های آموزش عالی در تدوین محتوای برنامه درسی با رویکرد جامعه یادگیری. رویکردهای نوین آموزشی، ۹(۱)، ۱۰۷-۱۴۲.

منابع انگلیسی

- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*, Cambridge. Mass.: Blackwell Publishers.
- Cha, K.-H. (2003). Subjective well-being among college students. *Social Indicators Research*, 62(1-3), 455-477.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.
- Glaser, B. G., Strauss, A. L. (2017). *Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*: Routledge.
- Grace, B. Y., Kim, J.-H. (2008). Testing the mediating effect of the quality of college life in the student satisfaction and student loyalty relationship. *Applied Research in Quality of life*, 3(1), 1-21.
- Knapper, C., Cropley, A. J. (2000). *Lifelong learning in higher education*: Psychology Press.
- Lee, D.-J. (2008). A model of quality of college life (QCL) of students in Korea. *Social Indicators Research*, 87(2), 269-285.

- Low, L. (2000). Are College Students Satisfied? A National Analysis of Changing Expectations. *New Agenda Series* [TM].
- Mayo, D. T., Helms, M. M., Codjoe, H. M. (2004). Reasons to remain in college: a comparison of high school and college students. *International Journal of Educational Management*, 18(6), 360-367.
- Navarro, M. M., Iglesias, M. P., Torres, P. R. (2005). A new management element for universities: satisfaction with the offered courses. *International Journal of Educational Management*, 19(6), 505-526.
- Nordenfelt, L. (1993). *Quality of life, health and happiness*: Avebury.
- Nussbaum, M. C., Sen, A. (1993). *The Quality of Life: Papers Presented at a Conference Sponsored by the World Institute for Development Economics Research*: Oxford: United Nations University.
- Ren, W. (2009). A research on the subject well-being of regional college students. *International Journal of Psychological Studies*, 1(1), 51-53.
- Roberts, L. W., Clifton, R. A. (1992). Measuring the affective quality of life of university students: The validation of an instrument. *Social Indicators Research*, 27(2), 113-137.
- Sirgy, M. J., Grzeskowiak, S., Rahtz, D. (2007). Quality of college life (QCL) of students: Developing and validating a measure of well-being. *Social Indicators Research*, 80(2), 343-360.
- Sirgy, M. J., Lee, D.-J., Grzeskowiak, S., Grace, B. Y., Webb, D., El-Hasan, K., . . . Krishen, A. (2010). Quality of college life (QCL) of students: Further validation of a measure of well-being. *Social Indicators Research*, 99(3), 375-390.
- Van Der Zee, H. (2006). 20 The learning society. From Adult Education to the Learning Society: 21 Years from the *International Journal of Lifelong Education*, 331.